

Про автора

Я розповідатиму вам про свої ідеї; однак, думаю, непогано було б розповісти й дещо про себе, щоб ви сприймали мене як особистість, а не просто ще одну балакучу голову, яка звертається до вас із телевізора. Іноді, коли я дивлюся новини по телевізору, то думаю: «Хто *ви*? Навіщо ви це розповідаєте?» Тож дозвольте розповісти вам, звідки взялися мої ідеї.

Я вже тридцять років працюю шкільним учителем у Нью-Йорку. Частину цього часу я навчав дітей в елітних школах верхнього Вестсайду на Мангеттені між Лінкольн-центром, де розташований оперний театр, і Колумбійським університетом, якому належать військові контракти. Останнім часом я навчав дітей із Гарлему й Іспанського гарлему, чий життя формуються небезпечними підводними течіями промислового міста, що переживає занепад. За цей час я працював у шести різних школах. Школа, де я працюю зараз, розташована в тіні собору Іоанна Богослова – найбільшої готичної будівлі в Сполучених Штатах, – а також неподалік від Музею природничої історії і Музею мистецтва «Метрополітен». За три квартали від школи – те місце, де кілька років тому згвалтували й жорстоко побили «жінку, що бігала в Центральному парку» (як її охрестили в ЗМІ), – сім з дев'яти нападників ходили до школи в моєму районі.

Втім, мої погляди сформувались у місці, далекому від Нью-Йорка, – у прирічковому місті Мононгахіла (штат Пенсильванія), за сорок миль

на південний схід від Піттсбурга. В ті дні Мононгахіла була містом сталепрокату й вугільних шахт; річкові пароплави з гребними колесами каламутили смарагдову воду, змінюючи її колір на хімічно-помаранчевий; там поважали важку працю й сімейне життя. Мононгахіла була місцем, де класові відмінності не помічались, оскільки всі були більш чи менш бідні, – хоч підозрюю, що мало хто з тих людей усвідомлював свою бідність. Це було місце, де поважали незалежність, твердість духу й самодостатність, місце, де дуже пишались етнічною й місцевою культурою. Загалом, це було чудове місце, щоб провести дитинство. Люди спілкувалися між собою, і їх турбували проблеми одне одного, а не проблеми «світу». Для них світ навряд чи існував десь далі за Піттсбург – чудове темне місто сталі, до якого варто з'їздити раз чи двічі на рік. За моєї пам'яті ніхто не відчував себе ув'язненим у Мононгахілі; і я ніколи не чув, щоб хтось стверджував, що, ймовірно, пропускає щось важливе через те, що живе тут, а не деінде.

Мій батько був друкарем і якийсь час видавав міську газету «*Daily Republican*» («Щоденний республіканець») – ця назва привертала увагу, оскільки місто було оплотом Демократичної партії. Від свого діда і його незалежного німецького способу життя я навчився багато того, чого міг би й не навчитись, якби ріс у такий час, як, скажімо, тепер, коли літніх людей відправляють до притулку для старих чи тримають десь подаль.

Життя на Мангеттені багато чим скидалося для мене на життя на Місяці. Попри те, що я живу тут уже тридцять п'ять років, серцем і звичками я все ще в Мононгахілі. Втім, шок від того, наскільки інакшим є суспільство та його цінності на Мангеттені, загострив моє відчуття відмінності й зробив мене антропологом і вчителем. За останні тридцять років я використовував свої заняття як лабораторію, де міг дізнатися більше про діапазон людських можливостей – переді мною був цілий каталог сподівань і страхів, – а також дослідити, що придушує, а що вивільняє людський потенціал.

За цей час я почав вірити, що геніальність – звичайна людська якість, можливо, найприродніша з усіх. Я не хотів цього приймати – зовсім навпаки: моя освіта у двох елітних університетах навчила мене, що інтелект і талант поширюються дуже економно дзвоноподібною кривою і що людська доля через ці математичні (а тому, здавалося б, неспростовні) наукові факти була точно визначеною, як стверджував Жан Кальвін.

Та проблема в тому, що діти, від яких цього найменше очікували, продовжували демонструвати мені в певні моменти ознаки високих людських якостей – проникливості, мудрості, справедливості, винахідливості, сміливості, оригінальності, – і це мене спантеличувало. Вони робили це не настільки часто, щоб навчати їх було легко, але достатньо часто, щоб я мимохіть задумався, чи може бути, що саме перебування в школі їх отуплює. Чи можливо, що мене найняли не розширювати можливості цих дітей, а їх звужувати? На перший погляд це здавалося божевільям, та поступово я почав усвідомлювати, що дзвоники, обмеження, божевільні послідовності, поділ за віком, брак особистого часу і простору, постійний нагляд та всі інші складові загальної програми навчання у школі розроблені начебто саме для того, щоб *не дати* дітям навчитися думати й діяти, щоб нав'язати їм звичку і залежну поведінку.

Крок за кроком я почав розробляти «партизанські» вправи, щоб за можливості дати тим дітям, яких я навчав, ті вихідні результати, що їх люди споконвіку використовували для самоосвіти: приватність, вибір, свободу від нагляду, а також настільки широкий вибір ситуацій та об'єднань з іншими людьми, наскільки дозволяли мої обмежені повноваження й ресурси. Простими словами, я намагався поставити учнів у ситуації, де вони зможуть бути самі собі вчителями та стати основною суттю власної освіти.

З теоретичного, метафізичного погляду ідея, яку я почав випробовувати, була така: навчання зовсім не схоже на мистецтво живопису, де *накладанням* матеріалу на поверхню штучно створюється зображення, – натомість воно більше скидається на мистецтво скульптури, де *відсікання* матеріалу дає змогу виявити образ, який уже існує всередині каменю. Це вирішальна відмінність.

Іншими словами, я відмовився від думки, що я експерт, чия робота полягає в тому, щоб передавати свої знання дітям, і почав досліджувати, як я можу усунути ті перешкоди, які не давали вродженій геніальності дітей розвинутися. Думка про те, що мою роботу можна визначити як «дарування мудрості» аудиторії, що опирається, більше не гріла мені серце. Хоч я й далі продовжую ці марні спроби через інституційне навчання, за кожної нагоди я відходжу від традиції навчання і спрямовую дітей їхніми власними стежками до власної правди.

Соціологія державної монополії на школи розвинулася настільки, що така позиція, як моя, за умови поширення ставить під загро-

зу весь інститут школи. Якщо його стримувати, то перший-ліпший викладач, який зробить таке саме відкриття, що й я, в найгіршому випадку просто стане фактором роздратування для вертикалі управління (яка розробила автоматичні засоби захисту, спрямовані на ізоляцію таких бацил, їхню нейтралізацію й знищення). Та коли ця ідея вирветься на свободу, вона поставить під загрозу основні положення, які забезпечують існування інституціоналізованої школи (такі, як хибне твердження про те, що читати – складно чи про те, що діти чинять спротив навчанню тощо). Справді, навіть стабільності нашої економіки загрожує будь-яка форма освіти, яка може змінити той людський продукт, що випускають школи: економіка, в якій будуть жити та працювати теперішні школярі, не витримає покоління молодих людей, навчених, наприклад, критично мислити.

Успіх у моїй практиці передбачав значною мірою автоматичну, категоричну довіру, а не довіру, залежну від успішності. Люди повинні мати можливість робити власні помилки й починати знову, інакше вони ніколи не *опанують* себе – попри те, що цілком можуть *здаватися* компетентними, тоді як насправді вони просто запам'ятали чи зімітували дії інших. Успіх у моїй практиці також викликаний тим, що я кидав виклики багатьом зручним принципам щодо того, що варто вивчати і з якого матеріалу можна створити добре життя.

За роки боротьби з перешкодами, які стоять між дитиною й освітою, я почав вірити в те, що державну монополію на школи зі структурного погляду не можна реформувати. Вони не зможуть функціонувати, якщо засадничі міфи будуть розкриті або якщо від них відмовляться. За роки я зрозумів, що незалежно від того, що я думав про своє вчителювання, фактично я здебільшого навчав за цією невидимою програмою, яка підсилювала міфи інституту школи й економіки, заснованої на кастовому поділі. Коли я вирішував, що вам розповісти, щоб зробити свій учительський досвід корисним, на думку мені спало, що найкраще розповісти вам, що я, здається, робив неправильно, а не те, що робив правильно. Те, що я роблю правильно, зрозуміти неважко: я не стою у дітей на шляху, а даю їм простір, час і повагу. Але те, що я роблю неправильно, доволі дивне, складне і насторожливе.

Про це вам і розповім.